

مداخله زودهنگام برای نوآموزان دیرآموز در دوره پیش دبستان

حسن کریمی* / کارشناسی ارشد روان شناسی و آموزش کودکان استثنایی / مربی مرکز اختلالات یادگیری آموزش و پرورش خدابنده
غفور صبوری / کارشناسی روان شناسی و آموزش کودکان استثنایی / مربی مرکز اختلالات یادگیری آموزش و پرورش خدابنده

چکیده

تمامی افراد یک جامعه، به ویژه دانش آموزان، در سنین و دوره‌های مختلف تحصیلی از توانایی یادگیری برابر برخوردار نمی‌باشند. کودکان دیرآموز، دبستان را درحالی شروع می‌کنند که در مقایسه با میانگین گروه همسالان خویش از لحاظ دانش کلمات، مهارت‌های ریاضی، نوشتن و شناخت حروف مشکلات زیادی دارند. اگر مداخله زودهنگام برای آنان صورت نگیرد، زمینه ساز بروز بحران‌های گوناگون خواهد بود. مداخله زودهنگام از جمله مفاهیمی است که در سال‌های اخیر وارد حوزه روان شناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه شده است. مداخله زودهنگام نه تنها برای درمان افرادی که در شمول اختلالات قرار دارند، بلکه برای تمام نوآموزان عادی نیز که به نوعی ضعف تحصیلی دارند، مفید می‌باشد. این مداخله که شامل تقویت مهارت‌های جسمانی- حرکتی، مهارت اجتماعی شدن، دستیابی به ارزش‌ها، کسب صلاحیت فکری، یادگیری نظام‌های زبانی، زمینه‌های آماده‌سازی خواندن، نوشتن و محاسبه‌کردن، زیبایی‌شناسی و کسب خودمختاری شخصی می‌باشد، تاثیر زیادی در بهبود نوآموزان دیرآموز دارد. در این میان بهتر آن است در توجه به کیفیت آموزش و پرورش پیش دبستانی در مورد کودکان دیرآموز، با پرهیز از رفتارهای سطحی و نیز آموزش‌های مستقیم و کلاسیک، به آموزش‌های غیرمستقیم و موثر پرداخته شود. و همچنین کارشناسان علوم تربیتی، مشاوران و روان‌شناسان با استفاده از اطلاعات، نظریه‌ها و فنون جدید، به دانش آموزان، معلمان و اولیا کمک نمایند.

واژه‌های کلیدی: دیرآموز، مداخله زودهنگام، پیش دبستان.

مقدمه

هوشبهر مرزی نامیده می‌شوند. دانش آموز دیرآموز، به دانش آموزی گفته می‌شود که توانایی پیشرفت تحصیلی در مدرسه عادی را دارد ولی کمتر از متوسط سطح پایه تحصیلی خود عمل می‌کند و نمره آزمون هوشی آنها بین ۷۰ الی ۸۵ است (۲). این کودکان در آزمون‌های هوشی و پیشرفت تحصیلی، نسبت به سایر همسالانشان نمره پایین‌تری کسب می‌کنند اما نمره آنها آنقدر پایین نیست که به آموزش ویژه نیاز داشته باشند (۳). به عبارتی، این کودکان حد فاصل کودکان با نیازهای ویژه ذهنی و کودکان طبیعی قرار دارند. این کودکان توانایی یادگیری مهارت‌های تحصیلی و علمی را دارا هستند، اما در مقایسه با دیگر همسالان‌شان برای یادگیری مفاهیم جدید به زمان بیشتر، تکرار بیشتر و همچنین صبر بیشتری از سوی والدین و آموزگار خود نیاز دارند. به طور معمول تشخیص و شناسایی این افراد با مشکلاتی همراه است، زیرا آنها در ظاهر مشکلی ندارند و در اکثر رفتارهای

هدف آموزش و پرورش در دوره پیش دبستان، رشد همه جانبه کودکان است. آموزش پیش دبستان در حساس‌ترین مراحل زندگی کودک، قبل از شروع اولین دوره آموزش رسمی؛ یعنی دبستان انجام می‌گیرد. در این دوره، یادگیری کودکان عمیق‌تر، سریع‌تر و آسان‌تر انجام می‌شود. توانایی‌های آنان در جنبه‌های مختلف رشد شکوفا می‌شود و پایه‌های اصلی شخصیت آنها شکل می‌گیرد. با توجه به تفاوت‌های فردی، میزان و سرعت یادگیری همه کودکان یکسان نیست و بعضی از آنان سریع‌تر از کودکان دیگر می‌آموزند و نیز بعضی در یادگیری از دیگران کندتر هستند (۱). در بین نوآموزان پیش دبستانی کودکانی می‌باشند که از نظر یادگیری مفاهیم و مهارت‌های پایه مورد نیاز جهت ورود به مدرسه همانند همسالان خود عمل نمی‌کنند. این کودکان دیرآموز با

افزایش اعتماد به نفس، عدم احساس ناکامی و کسب استقلال برای آنها فراهم شود. این مهم با بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های مختلف و نیز ایجاد امکانات و اجرای برنامه‌های آموزشی و توان بخشی امکان پذیر است (۶).

دوره پیش دبستان می‌تواند کودکان را برای ورود به دبستان آماده تر سازد تا بهتر بتوانند مراحل موفقیت را طی کنند. زمانی که برای کودکان در این دوره صرف می‌شود، پراهمیت‌ترین سرمایه‌گذاری برای کودکان کل جامعه است. البته توجه و پرداختن به توانایی‌ها، استعدادها، علایق و خصوصیات منحصر به فرد هر یک از افراد تحت تعلیم و آموزش آنها بر اساس همان ویژگی‌ها می‌تواند این دوره را به‌ویژه برای نوآموزان دیرآموز غنی تر سازد. بنابراین به نظر می‌رسد در مقایسه با سایر کودکان، گذراندن این دوره برای کودکان دیرآموز با برنامه‌ریزی‌های آموزشی و حمایتی ویژه، سودمندی و الزام بیشتری دارد و زمینه یکپارچه‌سازی آموزشی و مشارکت کامل همه کودکان در زندگی اجتماعی و آموزش و پرورش عادی را فراهم می‌آورد. از طرفی ارائه دانش و مهارت‌های خاص به والدین به منظور آگاهی آن‌ها از مسائل کودکان و آماده کردن ایشان برای پذیرش مسئولیت‌هایی که در قبال آموزش فرزندشان دارند، زمینه همراهی و مشارکت خانواده‌های نوآموزان دیرآموز را فراهم می‌نماید و دستیابی به اهداف مرتبط با کودکان دیرآموز تسهیل می‌شود (۶). ارائه چنین خدماتی به نوآموزان دیرآموز و خانواده‌هایشان، نوید بخش آن است که در چشم‌انداز زندگی این گروه از نوآموزان، تسهیلات و زمینه‌هایی فراهم می‌گردد تا برابر با عدالت آموزشی از شرایط یکسان با سایر کودکان برخوردار شوند. تحقیقات نشان می‌دهد که با بررسی روند استفاده از خدمات توان بخشی در کودکان و نوجوانان با معلولیت ذهنی و بررسی عوامل مؤثر بر این روند، که حداقل یک بار خدمات توان بخشی (کار درمانی، فیزیوتراپی و گفتار یا ارتباطات درمانی) در ۱۲ ماه گذشته دریافت کنند: میزان بهره‌برداری از خدمات توان بخشی آنها افزایش می‌یابد. و در طول مدت زمان، روند رو به رشدی در استفاده از خدمات توان بخشی به دست می‌آورد (۱۰).

سازشی فاقد هرگونه نقص قابل ملاحظه‌ای هستند (۴).

دانش آموزان دیرآموز معمولاً مضطرب هستند، عزت نفس پایین و مهارت‌های توجهی ضعیفی دارند، در انتقال آموخته‌ها به شرایط عمل یا موقعیت‌های عملی زندگی روزمره مشکل دارند (۵). نوآموزان دیرآموز از نظر کسب مهارت‌های پایه، عملکردهای ذهنی و شناختی نسبت به همسالان خود اندکی ضعیف‌تر عمل می‌کنند، در نتیجه نمی‌توانند از عهده انتظارات و تقاضای خانواده و محیط آموزشی به طور کامل برآیند و در توانایی یادگیری، همسازي با محیط، بهره‌برداری از تجربیات، مفاهیم، قضاوت‌ها و استدلال صحیح، با مشکلات و موانعی مواجه‌اند و نیازمند توجه و حمایت بیشتر از طرف والدین و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت می‌باشند (۶). این گروه در مدرسه به سختی درس می‌خوانند و هنوز اجازه استفاده از تحصیلات ویژه را نیافته‌اند و از طرف دیگر، آنان به آسانی با سیستم‌های آموزشی ویژه کنار نمی‌آیند (۲).

به دیرآموزان در طی دوره تحصیل توجه کافی نمی‌شود، معمولاً و مکرراً در امتحانات شکست خورده و در نهایت ترک تحصیل می‌کنند (۷). کم‌آموزی دانش آموزان دیرآموز یک مشکل مزمن محسوب می‌شود و برای سال‌های متمادی در دوران تحصیل قابل مشاهده خواهد بود (۸). اما با این وجود در سه دهه اخیر موضوعات مرتبط با امکان دسترسی به آموزش و پرورش پایه، تحت عنوان «آموزش برای همه» به سرعت منتشر و تکامل پیدا کرده است به طوری که در مدت زمان بسیار کوتاهی رویکرد جدید آموزش و پرورش فراگیر و مفهوم توانمندسازی مدارس با تکیه بر این موضوع که همه کودکان می‌توانند یاد بگیرند و همه آنها به شکلی از پشتیبانی نیاز دارند، مطرح گردید تا از این راستا کلیه کودکان بتوانند در جامعه محلی خودشان، خدمات آموزشی و پرورشی دریافت کنند (۹).

تجربه نشان داده است، این نوآموزان با آموزش‌های مناسب و کسب مهارت‌های لازم قادر خواهند بود تا از حداکثر توانایی‌های ذهنی، شناختی و جسمانی خود استفاده کنند. بنابراین ضروریست قبل از شروع آموزش رسمی، مداخله‌های زود هنگام، به عنوان اقدامی پیشگیرانه انجام شود تا موجبات کسب موفقیت در زمینه تحصیلی،

- الف) بررسی طرح مداخله‌های زود هنگام آموزشی و توان بخشی نوآموزان دیر آموز
- ب) بررسی اصول آموزشی و توان بخشی افراد دیر آموز در طرح مداخله زود هنگام
- ج) آشنایی با راهبردهای آموزشی با کودکان دیر آموز در طرح مداخله زود هنگام
- د) بررسی روش‌های آموزشی و توان بخشی خانواده‌های نوآموزان دیر آموز در طرح مداخله زود هنگام
- ه) آشنایی با طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی برای نوآموزان دیر آموز

بر این اساس در پژوهش حاضر ابتدا برنامه‌های مداخله‌ای زود هنگام آموزشی و توان بخشی برای نوآموزان دیر آموز در دوره پیش دبستانی بر اساس طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس عملکرد کودکان دیر آموز در حیطه‌های مختلف مهارتی مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه اصول آموزش و توان بخشی افراد دیر آموز و راهبردهای عملی برای آموزش دانش آموزان دیر آموز پرداخته شده و همچنین راه‌های تعامل و جلب مشارکت خانواده‌های نوآموزان دیر آموز را مورد بررسی قرار داده و در انتها طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی برای کودکان دیر آموز در این پژوهش به طور خلاصه وار بیان می‌شود.

مداخله زود هنگام برای نوآموزان دیر آموز

عوامل خطر ساز به تنهایی نمی‌توانند وجود کم‌توانی ذهنی یا تاخیرهای تحولی را پیش بینی کنند. با برنامه‌های مداخله‌ای زود هنگام می‌توان در پیشگیری از بروز آسیب در کودکان در معرض خطر، گام موثری برداشت. مداخله زود هنگام مجموعه خدمات جامعی است که از لحظه تولد تا سه سالگی، برای کودک فراهم می‌شود. پایه اصلی این برنامه‌ها؛ آموزش خانواده، طراحی راهبردهای لازم، اطلاع‌رسانی و حمایت از خانواده و کودک با هدف به حداقل رساندن شرایط خطر ساز است (۱۴). در برنامه‌های مداخله زود هنگام، تلاش می‌شود تا عملکرد

تحقیقات انجام شده در رابطه با مداخله زود هنگام برای کودکان با نیازهای ویژه، هر کدام اثربخشی این طرح را نشان داده‌اند. وکیلی زاده، عابدی، محسنی اژیبه و پیشقدم (۱۱) در پژوهش خود نشان دادند که مداخله زود هنگام مبتنی بر والدین می‌تواند به عنوان یک روش آموزشی مؤثر برای بهبود توجه اشتراکی در کودکان پیش دبستانی دارای اختلال طیف اتیسم مورد استفاده قرار گیرد. و در مطالعه‌ای که توسط قویدل، شفیعی و پیرزادی (۱۲) انجام شده، نشان می‌دهد که تشخیص زودرس کم‌شنوایی سبب بهبود مهارت‌های ارتباطی کودک گردیده و اثرات مثبتی بر جنبه‌های فردی، اجتماعی و آموزشی وی دارد. همچنین آنها به این نتیجه رسیدند که مداخله زود هنگام با رشد اجتماعی دانش آموزان آسیب دیده شنوایی ارتباط معناداری دارد. همچنین جدیدی، فرامرزی، عابدی، جمالی و جدیدی (۱۳) با بررسی اثربخشی مداخله‌های زود هنگام آموزشی بر درک مفهوم عدد در کودکان پیش دبستانی نشان دادند، مداخلات زود هنگام آموزشی بر فهم عدد کودکان پیش دبستانی اثربخش است.

از آنجا که نیاز کودکان دیر آموز به برنامه‌ریزی آموزشی و حمایتی ویژه، اقدامی منسجم و رسمی جهت آماده‌سازی آنها برای کسب مهارت‌های یادگیری و پیشگیری از مشکلات تحصیلی در آینده می‌باشد، سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور از سال ۱۳۹۴ با بهره‌گیری از امکانات و متخصصان این حوزه، در جهت بهینه‌سازی خدمات به این گروه از کودکان، اقدام به برنامه‌ریزی و تهیه بسته مداخله‌های زود هنگام آموزشی و توان بخشی برای نوآموزان دیر آموز نموده است که در طول دوره سه ماهه تابستان، توسط مربیان مراکز اختلالات یادگیری به اجرا در می‌آید. این طرح نیازهای آموزشی و توان بخشی افراد دیر آموز تا قبل از دبستان را دربر می‌گیرد و همچنین به والدین این کودکان آگاهی لازم در خصوص نیازهای آموزشی در زمینه حیطه‌های مختلف رشد به منظور مشارکت مؤثر و هدفمندانه آنها در امر آموزش فرزندان شان را ارائه می‌دهد. از این رو اهداف پژوهش حاضر به شرح ذیل می‌باشد:

و تجربه‌هایی را شامل می‌شود که به رشد کودک کمک می‌نماید. در این دوره می‌توان با برنامه‌ریزی دقیق، نوآموزان را با محیط آموزشی آشنا کرد و آنها را نسبت به تحصیل تشویق نمود. از نظر متخصصان آموزش و پرورش استثنایی مداخله‌های زود هنگام، اگر با امکانات صحیح در دسترس نوآموزان قرار گیرد، شخصیت، یادگیری و هوش آنها را بسط و گسترش می‌دهد. از جمله اهداف مداخله درمانی زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی، کمک کردن به کودک به منظور آماده‌سازی او برای ورود به مدرسه است. این مداخلات برای شناسایی، جذب به موقع برای ترمیم تاخیر رشدی کودکان ۴ تا ۶ سال و بهره‌مندی از خدمات آموزشی، توان بخشی و مشاوره‌ای، به اجرا درمی‌آید. پرورش حواس پنجگانه، ایجاد زمینه سازگاری و پذیرش والدین کودکان با نیازهای ویژه، از دیگر اهداف این طرح مهم برای نوآموزان پیش دبستانی می‌باشد. بهبود رشد شناختی، اجتماعی، حسی، حرکتی و مهارت‌های کلامی به عنوان فایده‌های این برنامه آموزشی در گروه سنی پیش دبستانی می‌باشد و در انتها باید به این نکته اشاره کرد که مداخله زود هنگام یک برنامه جامع آموزشی، خدماتی و حمایتی است.

اهداف تنظیم برنامه مداخله زود هنگام دوره پیش دبستانی برای نوآموزان دیرآموز

برای تدوین محتوای آموزشی پیش دبستانی نوآموزان دیرآموز، با تکیه بر اهداف مصوب این دوره، اهداف متناسب با ویژگی‌های تحولی و اصول یاددهی و یادگیری نوآموزان دیرآموز از سوی معاونت برنامه‌ریزی آموزشی و توان بخشی سازمان آموزش و پرورش استثنایی مورد توجه قرار گرفته است، که در زیر بیان می‌شود:

۱- **تقویت مهارت‌های جسمانی- حرکتی:** نوآموزان پیش دبستانی در رشد حرکتی در فاصله سنی ۲ تا ۶ سالگی به پیشرفت‌های چشمگیری نایل می‌شوند. مهارت‌های حرکتی شامل، حرکت‌های ماهیچه‌های بزرگ که در دویدن، جهیدن، پریدن، درجا زدن، کوهنوردی یا سوار شدن بر وسایل چرخ دار دیده می‌شود و انجام اعمال مربوط به ماهیچه‌های کوچک که در استفاده از قیچی و

کودکان در حیطه‌های اصلی کارکرد نظیر زبان، شناخت، حرکات ظریف و درشت و رشد هیجانی- اجتماعی، بهبود یابد (۱۵). بنابراین فراگیر شدن و امکان دسترسی به این برنامه‌ها بر زندگی کودکان با کم‌توانی ذهنی یا در معرض خطر، تأثیرات عمیقی برجای می‌گذارد. برنامه‌های مداخله زود هنگام با توجه به نیازهای خانواده، کودک و ارائه آموزش‌ها، ممکن است در حیطه‌های پزشکی، پرستاری، تغذیه، رژیم غذایی، فعالیت اجتماعی، آسیب شناسی گفتار و زبان، شنوایی‌سنجی، کاردرمانی، فیزیوتراپی و روان شناسی صورت گیرد که این برنامه‌ها، شامل خدمات متمرکز و فراگیر تا خدمات کوتاه مدت و محدود مورد نیاز است و باید در محیط مناسبی ارائه شود و طیف وسیعی از امکانات اجتماعی را در دسترس کودکان قرار دهد (۱۶). دلیل عمده دیگر برای مداخله درمانی زود هنگام، اجتناب از مشکلات ثانویه‌ای است که ممکن است در اثر فقدان محرک برای کودک، به علت معلولیت یا مشکلات حسی، به وجود آید. مراقبت دقیق و مناسب از کودک گاهی می‌تواند رشد او را تا حد بسیار زیادی بهبود بخشد و کمک کند تا عارضه‌های احتمالی، که کودک در خطر ابتلا به آنها قرار دارد، از بین برود (۱۷). تحقیقات نشان می‌دهد، مراقبت زود هنگام از کودک در دوران کودکی، بر رشد کودکان در چارچوب اثرات درمانی، تأثیر مثبت می‌گذارد. به گونه‌ای که باعث توسعه مهارت‌های حرکتی، اجتماعی و عاطفی آنها می‌شود (۱۸). همچنین مداخله درمانی دوره آمادگی، قبل از شروع دبستان، تأثیر مثبت بر مهارت‌های تحصیلی کودکان با مشکلات یادگیری دارد (۱۹). در نهایت شناسایی و مداخله و پیشگیری اولیه برای دانش آموزان با مشکلات ویژه یادگیری، بسیار ضروری است (۲۰).

از آنجا که هدف آموزش و پرورش در دوره پیش دبستانی رشد همه جانبه کودکان است. لذا طرح مداخله زود هنگام دوره پیش دبستانی برای افراد دیرآموز از سوی آموزش و پرورش استثنایی در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ صورت گرفته و بسته‌ای از سوی معاونت برنامه‌ریزی آموزشی و توان بخشی این سازمان تدوین شده و به مراکز اختلالات یادگیری ابلاغ شده است. این بسته آموزشی، فعالیت‌ها

جدول شماره ۲: تکامل مهارت‌های اجتماعی کودکان دوره پیش دبستانی

سن	مهارت‌های اجتماعی
۲-۳ سالگی	بازی کودکان را تماشا می‌کند ولی علاقه مند به شرکت در بازی آنها نیست. از بازی با بزرگسالان یا بچه‌های بزرگتر که همه توجه شان به اوست و اجازه برنده شدن در بازی را به او می‌دهند، لذت می‌برد. مالکیت خودش را نشان می‌دهد. خانه بازی را شروع می‌کند. شروع به بازی نمادین را می‌کند.
۳-۴ سالگی	با سایرین بیشتر همکاری می‌کند و دوست دارد در کارهای بزرگسالان به آنها کمک کند. شروع به سهیم شدن در بازی سایر بچه‌ها می‌کند. اما هنوز نیاز دارد که در گروه‌های کوچک کودکان (۳ تا ۵ نفر) باشد. در اسباب بازی هایش با دیگران شریک می‌شود. نقش بازی کردن را شروع می‌کند.
۴-۵ سالگی	هم‌صحبتی با بقیه بچه‌ها را دوست دارد. در بازی با سایرین تعامل می‌کند. بازی صحنه‌های واقعی را به طور نمادین انجام می‌دهد. به تفاوت‌های جنسیتی علاقه مند و کنجکاو است. برای دوستانش که صدمه دیده‌اند، ابراز همدردی می‌کند.
۵-۶ سالگی	به گروه بزرگ و انتخاب دوست می‌پردازد. قوانین را رعایت می‌کند. بازی‌های نشستنی را انتخاب می‌کند. به بازی‌های رقابتی تمایل نشان می‌دهد. وارد بازی‌های مشارکتی با سایر کودکان می‌شود و نقش بازی می‌کند. از بچه‌های کوچک تر مراقبت می‌کند. اگر ناراحت باشد، ناراحتی خود را نشان می‌دهد.

۳- دستیابی به ارزش‌ها: کودک نیاز دارد تا ارزش‌های جدیدی را که به محیط آموزشی اختصاص دارد، بیاموزد. گاه کودک نظام‌های انگیزشی را از طریق الگو قرار دادن رفتار اطرافیان می‌آموزد. در مواردی دیگر شاید آموزگاران بخواهند، برنامه‌های تنظیم شده‌ای را ارائه دهند تا از آن طریق کودک به نظام‌های انگیزشی مورد قبولی نزدیک شود.

۴- کسب صلاحیت فکری: یکی اساسی ترین اهداف آموزش و پرورش پیش دبستانی، کمک به افراد در ایجاد ارتباط هوشمندانه با محیط اطراف خود است. لازمه این امر دسترسی به اطلاعات و مهارت‌ها درباره جهان پیرامون و سازمان دهی آن‌ها به شکلی مناسب و مورد نیاز است. کودک دیر آموز لازم است مهارت‌های مربوط به مقایسه نظر خویش با عقاید دیگران را بیاموزد. یادگیری این مهارت‌ها برای ساختن نظام دانش پایه‌ای کودک ضروری است و اساس یادگیری بعدی را تشکیل می‌دهد. نیاز است کودک برای تنظیم سیستم آگاهی خود، به ادراک‌های خود نظم دهد و به طریقی آنها را به صورت زبانی در آورد.

مداد رنگی در ایجاد مهارت‌های نوشتن موثر است، باید در برنامه مراکز پیش دبستانی گنج‌نیده شود. همچنین داشتن مهارت‌های بنیادی در اجرای حرکت‌ها و حفظ تعادل و هماهنگی برای فعالیت‌های عملی و رشد جسمانی، اهمیت دارد. این مهارت‌ها برای نوآموزان دیر آموز به منظور یکپارچگی و هماهنگی هر چه بیشتر ادراکی - حرکتی - شناختی از ضرورت ویژه‌ای برخوردار است. در جدول ۱- مهارت‌های حرکتی کودکان ارائه شده است (۲۱).

جدول شماره ۱: رشد مهارت‌های حرکتی ماهیچه‌های بزرگ و کوچک کودکان متوسط پیش دبستانی

سن	مهارت‌های حرکتی درشت	مهارت‌های حرکتی ظریف
۲ سالگی	تا حدود ۳۰ سانتی متر می‌پرد. بدون حرکت دادن بدن با دستش توپ را می‌اندازد. می‌تواند به تندی پلچرخد یا بایستد. با پایش توپ بزرگ را به جلو می‌راند.	به طور خودجوش خط می‌کشد. از خط عمودی تا ۳۰٪ تقلید می‌کند. لباس‌های ساده را به تنهایی می‌پوشد. ۶-۸ مکعب روی هم می‌چیند. لیوان را با یک دست نگه می‌دارد. صفحه‌های یک کتاب را دانه دانه ورق می‌زند.
۳ سالگی	حدود ۳۰ سانتی متر می‌پرد. روی یک پا مدت ۱ ثانیه تعادلش را حفظ می‌کند. تا ۳ بار لی لی می‌رود. از پله‌ها بدون کمک و با گام متناوب بالا می‌رود. سه چرخه را می‌راند. با استفاده از بدنش توپ را می‌گیرد.	دایره را کپی می‌کند. خط مستقیم می‌کشد. می‌تواند با قاشق غذا بخورد. رنگ می‌مالد و نقاشی می‌کند. از پارچ، آب می‌ریزد.
۴ سالگی	حدود ۶۰-۸۵ سانتی متر می‌پرد. می‌تواند به تاخت برود. تا ۶ بار روی یک پالی لی می‌رود. تویی را در حال جهش می‌گیرد.	طرح و شکل ساده می‌کشد. آدمک سه قسمتی می‌کشد. به تنهایی لباس می‌پوشد. حروف را ناشیانه می‌نویسد. از روی خط با قیچی می‌برد.
۵ سالگی	حدود ۷۰-۹۰ سانتی متر می‌پرد. می‌تواند به نرمی جست و خیز کند. تا ۱۶ بار روی یک پالی لی می‌کند. از پلکان طولانی پایین می‌رود. به ارتفاع حدود ۳۰ سانتی متر می‌پرد. در بازی به خوبی حرکت می‌کند، بر می‌گردد و متوقف می‌شود. می‌تواند روی تیرچه تعادلی راه برود.	چهار گوش را کپی می‌کند. مهره‌ها را به نخ می‌کشد. دکمه‌های بزرگ را می‌بندد. زیپ لباس و یا کیف را بالا و پایین می‌کشد. بند کفش هایش را می‌بندد.

۲- تقویت مهارت اجتماعی شدن: محیط پیش دبستانی محل مناسبی برای یادگیری روش‌های رفتار اجتماعی است که با آنچه در خانه یاد گرفته‌اند، متفاوت است. نوآموز با کمک مربی در این محیط جدید به عنوان یک فرد موقعیت خود را مستحکم می‌سازد و به سوی اجتماعی شدن حرکت می‌کند. از این رو داشتن آمادگی برای یادگیری آموزشگاهی با روند اجتماعی شدن، رابطه‌ای نزدیک پیدا می‌کند. مراکز پیش دبستانی می‌توانند نوآموز، به ویژه نوآموز دیر آموز را برای رسیدن به دنیای بزرگ خارج از محیط خانواده یاری دهد. در جدول ۲- مهارت‌های اجتماعی کودکان ارائه شده است (۲۲).

بلکه زمینه‌ها و مبانی آمادگی کودک فراهم می‌گردد تا او در دوره دبستان خواندن، نوشتن و حساب کردن را یاد بگیرد.

۷- زیبایی شناسی: درک زیبایی یک مقوله فرهنگی محسوب می‌شود و کودکان آن را از راه‌های گوناگون یاد می‌گیرند. زیبایی شناسی بخشی از هر برنامه نوآموزان پیش دبستانی را تشکیل می‌دهد و لازم است به گونه‌ای ارائه شود تا آنان بتوانند به معیارهای خاص خود در مورد زیبایی و به راه‌های قضاوت درباره آن برسند.

۸- کسب خودمختاری شخصی: این هدف تا حدود زیادی به اهداف گذشته وابسته است. کودک برای نیل به استقلال شخصی، لازم است لیاقت و شایستگی خود را در زمینه استقلال و گسترش مجموعه‌ای از ارزش‌ها افزایش دهد. لیاقت در سال‌های اول کودکی، همان توانایی مراقبت از خود به حساب می‌آید. حتی مهارت‌هایی چون پوشیدن و در آوردن لباس برای کودک دارای اهمیت است. بعدها خواندن و نوشتن و داشتن قضاوت منطقی، لازمه وجود لیاقت و شایستگی خواهد بود.

اصول آموزش و توان بخشی افراد دیرآموز

به طور کلی برای برنامه‌ریزی و آموزش این کودکان در درجه اول باید آنها را به طور کامل بشناسیم و برای شناخت کامل این کودکان باید ارزیابی همه جانبه‌ای از آنها به عمل آوریم تا بتوانیم نیازهای آنها را پاسخگو باشیم. در واقع می‌توان گفت سه مولفه برنامه ریزی، اجرا و ارزیابی برای آموزش ویژه کودکان دیرآموز باهم در تعاملند. باید به این باور برسیم که هر کودک قابلیت پیشرفت داشته و در محیط مطلوب غنی و مساعد، بهتر و سریعتر رشد می‌کند و بالاخره این که راز موفقیت برنامه‌های تدوین شده برای این کودکان مشارکت و آموزش والدین است. بنابراین آموزش این کودکان باید همگام با آموزش و برنامه ریزی برای والدین آنها نیز باشد. کودکان دیرآموز برای رسیدن به پیشرفت و موفقیت نیاز به بکارگیری آموزش‌ها و حمایت‌های ویژه دارند (۴). برای آوردن نیازهای این کودکان لازم است نکاتی مورد توجه قرار داده شود از جمله:

۱- برنامه‌های تدوین شده برای این کودکان متناسب با

۵- یادگیری نظام‌های زبانی: آموزش‌های پیش دبستانی برای نوآموزان دیرآموز، اثر زیادی در زبان آموزی آنها دارد. ضروری است آموزگار پیش دبستانی نیازهای کودکان را در زمینه یادگیری زبان تشخیص داده، آنان را در راه آموختن این نظام و نیز در راه گسترش مهارت‌های زبانی یاری کند. ضرورت دارد شرایط مناسب برای توسعه مهارت‌های زبانی و کاربرد زبان برای نوآموز پیش دبستانی به خصوص نوآموز دیرآموز فراهم آید. در جدول ۳- مهارت‌های اجتماعی کودکان ارائه شده است (۲۲ و ۲۳).

جدول شماره ۳: زنجیره رشد زبان کودکان دوره پیش دبستانی

سن	مهارت‌ها
۲-۳ سالگی	۷۰-۵۰ درصد گفتار قابل فهم است. مجموعه واژگان بیانی ۲۰۰-۱۰۰ کلمه است. مجموعه واژگان درکی ۱۰۰۰-۹۰۰ کلمه است. یک و همه را درک می‌کند. معانی بالا و پایین را درک می‌کند. نام کارها یا چیزهای درخواستی خود را می‌گوید. بیشتر از ۵ عضو مهم بدنش را نشان می‌دهد و نام می‌برد. دو رنگ اصلی را می‌شناسد. جمله‌های سوالی حداقل دو کلمه‌ای را به کار می‌برد. از عبارت‌ها و جمله‌های ۴-۳ کلمه‌ای استفاده می‌کند. اسم، سن و جنس خودش را می‌گوید.
۳-۴ سالگی	حداقل ۷۵ درصد از گفتار واضح است. جمله‌های او ۴ تا ۵ کلمه دارد. مجموعه واژگان درکی اش ۱۵۰۰-۸۰۰ کلمه به بالاست. سه رنگ اصلی را می‌شناسد. کلمه‌های ۴ بخشی را می‌تواند تکرار کند. اغلب نظرهای خود را آزادانه بیان می‌کند.
۴-۵ سالگی	۱۰۰ درصد از گفتار برای غریبه‌ها قابل فهم است. مجموعه واژگان بیانی اش ۲۰۰۰-۹۰۰ کلمه به بالاست. مجموعه واژگان درکی اش ۲۸۰۰ کلمه به بالاست. از جمله‌های ۶-۴ کلمه‌ای استفاده می‌کند. تا عدد ۱۰ را می‌تواند بشمارد و مفهوم عدد را تا ۳ درک می‌کند. ۴-۶ رنگ را می‌شناسد. سرعت گفتار افزایش می‌یابد. معانی کلمه‌ها را می‌پرسد.
۵-۶ سالگی	گنجینه واژگان درکی اش تقریباً ۱۳۰۰۰ کلمه است. طول جمله هایش به ۸-۴ کلمه می‌رسد. ۶ رنگ اصلی و ۳ شکل اصلی (دایره، سه گوش، و چهار گوش) را نام می‌برد. از دستورهای ۳ تا ۴ مرحله‌ای پیروی می‌کند. مفاهیم متضاد را نام می‌برد.

۶- زمینه‌های آماده سازی خواندن، نوشتن و محاسبه کردن: هیچ برنامه آموزشی و پرورشی برای کودکان در سنین پیش از دبستان بدون هدف آماده کردن کودکان برای دبستان ارزش و فایده‌ای ندارد. در برنامه آموزش پیش دبستانی، که پیش زمینه آموزش دبستانی است، خواندن و نوشتن و حساب کردن به کودک آموزش داده نمی‌شود،

نیازهای همه جانبه آنها باشد.

۲- حداکثر مشارکت کودکان و خانواده‌های آنها فراهم شود.

۳- بر آموزش فردی، کار گروهی، و افزایش مهارت‌های اجتماعی در این کودکان تاکید شود.

۴- به طور مستمر و پویا عملکرد این نوآموزان و برنامه‌های اجرا شده، مورد ارزیابی قرار گیرد (۲۴ و ۲۵).

راهبردهای آموزشی کودکان دیرآموز

با توجه به ویژگی‌های شناختی و نیازهای آموزشی خاص نوآموزان دیرآموز در یادگیری، منطقی است که متناسب با نیازهای آموزشی آنها و برای برطرف کردن موانع تحصیلی در آینده تدابیری را در زمینه‌های آموزشی، توان بخشی و پرورشی اتخاذ کرده، اجرا کنیم. از آنجا که کودک فردی فعال در روند یادگیری است، برای هر کودکی در هر سطحی از توانایی، چنانچه محیطی فراهم شود که راه‌های مختلفی را برای کشف و تجربه‌های دنیا و محیط پیرامون در اختیار وی قرار دهد، فرصتی فراهم می‌شود که حتی بتواند محدودیت‌های موجود در یادگیری را تا حدی جبران کند. در زیر به برخی از روش‌ها و راهبردهای موثر در آموزش نوآموزان دیرآموز که می‌تواند روند یادگیری را برای این گروه از کودکان تسهیل نماید اشاره می‌شود:

• آموزش به کمک حواس و متناسب با فعالیت‌های روزمره برای این گروه از کودکان باعث می‌گردد، یادگیری ملموس‌تر، محسوس‌تر و عینی‌تر شود.

• به منظور یادگیری عمیق‌تر، باید مفاهیم آموزشی برای افراد دیرآموز با تکرار بیشتری صورت بگیرد و همچنین سعی می‌گردد از بیان لفظی خود نوآموز استفاده شود.

• توجه به اصل واقع‌گرایی و ارتباط و همبستگی بین مفاهیم آموزشی و زندگی واقعی و فعالیت‌های طبیعی کودک، آموزش را موفق‌تر و یادگیری را اثربخش‌تر می‌سازد.

• با انتخاب روش‌ها، تکنیک‌ها و بازی‌های آموزشی متناسب با سن و علاقه مندی نوآموز دیرآموز، می‌توان شور و اشتیاق او را برای یادگیری فعال افزایش داد.

• هر قدر نوآموز دیرآموز با محیط‌های فیزیکی و اجتماعی

متناسب با اصل تعامل و تجربه، تعامل بیشتری داشته باشد و از تجربه‌های گوناگون بهره‌مند گردد، برای رشد همه جانبه او مفیدتر خواهد بود.

• در آموزش به کودکان دیرآموز بهتر است به جای توجه به کمیت یادگیری به کیفیت یادگیری توجه گردد و فعالیت‌های یادگیری به صورت گام به گام، از ساده به مشکل و با حجم کمتری ارائه شود.

• لازم است اعتماد به نفس در این کودکان، به شیوه‌های گوناگون مانند عدم تاکید مستمر بر ضعف‌های آنها، افزایش تجارب موفقیت آمیز، تقویت رفتارهای مطلوب در کودک و... افزایش داده شود.

• با توجه به اصل تفاوت‌های فردی و عدم مقایسه کودک با دیگران، کودک دیرآموز با خودش مقایسه شود و ملاک میزان پیشرفت برای او، مقایسه پیشرفت امروزش با دیروز و هر جلسه با جلسه قبلی باشد.

• استفاده از گروه‌های کوچک در آموزش، فضای مناسبی را فراهم می‌سازد تا در آن نوآموزان با یکدیگر کار کرده و یادگیری خود و دیگری را به حداکثر برسانند.

• ارتباط مستمر و تنگاتنگ والدین با آموزگار، بحث و گفت‌وگو در زمینه نقاط قوت و ضعف کودک و ارائه گزارش دقیق در خصوص وضعیت این کودکان به یکدیگر، می‌تواند زمینه ساز هماهنگی فعالیت‌های کودک در خانه و مرکز آموزشی باشد و تعارض‌ها و تناقض‌های آموزشی بین والدین و آموزگار را کاهش داده، به خانواده کمک نماید تا با آگاهی کامل، کودک خود را در مسیر یادگیری بهتر و مؤثرتر یاری رسانند و زمینه‌های افزایش مهارت‌ها و توانایی کودک را فراهم سازند (۶ و ۲۶).

راه‌های تعامل و جلب مشارکت خانواده‌های نوآموزان دیرآموز در طرح مداخله زودهنگام

توجه به آموزش و توان بخشی خانواده، مطالعه وضعیت و موقعیت کودک با نیازهای ویژه در خانواده همواره به عنوان راهبردهای پیشگیری معرفی می‌شوند. با داشتن برنامه‌ای به منظور آموزش خانواده، آموزگار ارتباط مؤثری را با خانواده شکل می‌دهد و با نشان دادن اعتماد و

ارتباط با والدین: به منظور اثرگذاری بیشتر برنامه مداخله‌ای طرح مذکور، ارتباط با والدین، هماهنگی و یکپارچگی بین نگرش‌ها و فعالیت‌های والدین نوآموزان دیرآموز در خانه و فعالیت‌ها و روش‌های تدریس آموزگار، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ارتباط مستقیم با والدین و ارائه آموزش‌های منظم و نظام دار به آنها می‌تواند نگرش‌های والدین و مربیان پیش دبستانی را در خصوص توانمندی‌ها، نیازها و اولویت‌های آموزشی نوآموزان دیرآموز به هم نزدیک کند. در طرح معرفی شده هم جهت راهنمای خانواده این نوآموزان، ۳ جلسه اول برای آموزش خانواده در نظر گرفته شد.

طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی برای نوآموزان دیرآموز

با عنایت به اینکه طرح سنجش نوآموزان پیش دبستانی توسط سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور برگزار می‌گردد، به منظور مداخله زود هنگام آموزشی و توان بخشی برای نوآموزان دیرآموز، بسته آموزشی توسط معاونت برنامه‌ریزی آموزشی و توان بخشی در گروه برنامه‌ریزی درسی و آموزشی دانش آموزان با مشکلات یادگیری و رفتاری تهیه و تدوین شده است. این بسته نیازهای آموزشی و توان بخشی کودکان دیرآموز را تا قبل از دبستان در بر می‌گیرد. این بسته به گونه‌ای طراحی شده است که در حیطه‌های مختلف مهارتی، با توجه به فهرست‌های واری منجر به تعیین سطح نوآموز می‌شود و تمرینات کاربردی و عملی متناسب با هر سطح مهارتی را ارائه می‌دهد. همچنین در این بسته اطلاعات مورد نیاز آموزگاران جهت آگاه نمودن والدین در زمینه خصوصیات و ویژگی‌های فرزندشان و جلب همراهی و مشارکت آنها در امر آموزش مدنظر بوده است. مربی و یا کسی که عهده‌دار اجرای این بسته است، بعد از ارزیابی دقیق نوآموز و تعیین سطح عملکرد او با استفاده از فهرست‌های واری، به مداخله‌های مربوط به همان سطح مهارت مراجعه و نمونه تمرین‌های پیشنهادی و یا طراحی تمرینات متنوع را با نوآموز انجام می‌دهد (به جدول شماره ۴ مراجعه شود). این بسته دارای دو بخش اصلی به شرح ذیل است:

درک، با آنها همراه می‌شود و می‌تواند به طور چشمگیری توانایی خانواده را برای بهبود رشد کودکشان افزایش دهد. جنبه مهم رابطه خانواده-آموزگار، مهارت‌های ارتباطی مثبتی است که تصمیم‌گیری مشترک و مشارکت خانواده را در تمام سطوح برنامه تسهیل می‌کند و زمینه همگامی خانواده با مرکز آموزشی را در روند آموزش و پرورش فرزندشان فراهم می‌سازد (۲۷). هر چه خانواده و اولیای مرکز آموزشی، احساسات و اندیشه‌های خود را درست‌تر، منتقل کنند، ارتباط موفق‌تر بوده و زمینه‌ای برای افزایش توانایی تمام افراد درگیر فراهم می‌شود. بنابراین، باید ارتباط با استفاده از شیوه‌هایی که به لحاظ فرهنگی مناسب بوده و با گرایش‌های خانواده سازگار است، گسترش یابد. لازم است به دورنمای خانواده احترام گذاشته شود و از روال معمول روزانه ظرفیت‌ها، نیازها، نگرانی‌ها و اولویت‌های خانواده آگاه بود. خانواده نیز باید برای انتخاب به اطلاعات کامل و سوگیری نشده دسترسی کامل داشته، بر امکانات و نتایجی که از شایستگی و خود اثربخشی پشتیبانی می‌کنند، کنترل داشته باشد. در صورت عدم ارائه مداخله و آموزش اولیه به خانواده، از فرصت طلایی پیگیری و آموزش زود هنگام غافل شده و از اقدام به آن صرف نظر می‌شود و متأسفانه بهترین فرصت کودک برای رسیدن به مهارت پیش نیاز تحصیل قبل از شروع آموزش رسمی در مدرسه از دست می‌رود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که راهنمایی و همراه کردن خانواده‌ها در برنامه‌های آموزشی نوآموز دیرآموز، اضطراب و فشار روانی والدین را پس از شناسایی دیرآموز بودن کودکشان کاهش می‌دهد. و همچنین باعث افزایش اعتماد به نفس آنان می‌شود.

بنابراین اهداف برنامه آموزش خانواده برای کودکان دیرآموز به طور کلی شامل موارد زیر است:

- توانا ساختن مادر و پدر در ارج نهادن به ویژگی‌های رفتاری و خلق و خوی خاص کودکشان
- توانا ساختن والدین در پذیرش فرزندشان همان گونه که هست
- افزایش تعامل میان مادر، پدر و نوآموز دیرآموز
- افزایش تعامل میان آموزگار با مادر، پدر و نوآموز دیرآموز (۲۸).

- ۱- بسته تعیین سطح و مداخله که خود شامل ۲ دفترچه؛ الف- دفترچه تعیین سطح مهارت‌های پایه و پیش نیاز تحصیلی نوآموزان دیر آموز در دوره پیش دبستانی؛ ب- دفترچه مداخله‌های زود هنگام آموزش و توان بخشی نوآموزان دیر آموز
- ۲- بسته راهنما که شامل ۲ جلد است؛ الف- راهنمای آموزگاران ویژه نوآموزان دیر آموز؛ ب- راهنمای خانواده نوآموزان دیر آموز
- در جدول ۴- برای هر مهارت تنها یک نمونه از فهرست واریسی و راهبردهای پیشنهادی مداخله زود هنگام آورده شده است (۶).

جدول شماره ۴: مداخله زود هنگام آموزشی و توان بخشی برای نوآموزان دیر آموز*

نام مهارت	فهرست واریسی مهارت‌های پایه و پیش نیاز تحصیلی	راهبردهای پیشنهادی مداخله‌های زود هنگام آموزشی و توان بخشی
مهارت‌های حرکتی درشت	با پا به توپ ضربه می‌زند. از روی مانعی به ارتفاع ۱۵ سانتی متر می‌پرد. ۵ بار به طرف جلویی لی می‌کند.	به کودک بگویید یکی یکی پاهایش را به جلو و عقب حرکت دهد و به سمت بالا خم کند. تعدادی مانع را با ارتفاع کم سر راه کودک قرار دهید و از او بخواهید با راه رفتن از روی مانع بگذرد. از کودک بخواهید در جا حرکت کند، روی یک پا بایستند و یا با چشم باز و بسته به جلو و عقب ببرد.
مهارت‌های حرکتی ظریف	برجی متشکل از ۹ مکعب کوچک می‌سازد. مهره‌ها را نخ می‌کند. خطوط مستقیم را قیچی می‌کند. مربع و اشکال سه گوش را قیچی می‌کند.	۹ عدد مکعب به ابعاد ۲،۵ سانتی متر در اختیار کودک قرار دهید و از او بخواهید آنها را روی هم قرار دهد. کودک مهره را در یک دست و نخ را در دست غالب می‌گیرد. به کودک کمک کنید تا نخ را از سوراخ مهره عبور کند. خمیربازی و یا فوم را در اختیار کودک قرار دهید و از او بخواهید قیچی کند. شکل مثلث را مانند ماز روی کاغذ سمباده موقت و یا فوم طراحی کنید و از کودک بخواهید داخل آن را لمس کند. از تمرین های نقطه نقطه استفاده شود.
مهارت‌های ادراک حسی	شکل مورد نظر را در یک تصویر نشان می‌دهد. با شنیدن سه صدای متفاوت، صدای مورد نظر را تشخیص می‌دهد. با چشمان بسته، نوع مزه خوراکی هایی را که می‌چشد، بیان می‌کند. وضعیتی را که مری در انگشت او ایجاد کرده، تکرار می‌کند. با چشمان بسته و بو کردن مواد، نام چیزی را که بویده می‌گوید.	از پازل تصاویر پنهان استفاده کنید. می‌توان از تمرین های تشخیص و تفکیک صداها و یا تشخیص صداها نزدیک به هم استفاده کرد. چشمان کودک را ببندید و از او بخواهید مزه هر کدام از خوراکی‌ها را که می‌چشد، بگوید و سپس نام آن را بیان کند. در حالی که چشم کودک بسته است، دست کودک را از شانه حرکت داده و در وضعیت دلخواه قرار دهید. چشمان کودک را ببندید، هر یک از وسایل را به سمت بینی کودک ببرید تا بو کند. سپس نام هر یک را بگوید.
مهارت‌های ترسیم و پیش نیاز نوشتن	خطوط جهت دار و منظم از راست به چپ و برعکس و یا از بالا به پایین و برعکس را رسم می‌کند. نوشته‌ها را بزرگترها را تقلید می‌کند.	کاربرگ ماز، از ساده به مشکل تهیه کرده و در اختیار کودک قرار دهید تا با مداد آن را انجام دهد. از کودک بخواهید روی کاغذ با مداد خطوطی را از بالا به پایین و یا از راست به چپ و برعکس بکشد. در کنار کودک بنشینید و بگویید بیا باهمدیگر بنویسیم، از او بخواهید سعی کند مثل شما بنویسد.
مهارت‌های زبانی (آگاهی واج شناختی)	هم معنی بعضی از واژه‌های آشنا را درک و بیان می‌کند. درباره تفاوت بین دو چیز صحبت می‌کند.	تصاویری از موارد گوناگون به کودک نشان دهید و از او بخواهید که بیان کند آیا اسم دیگری می‌تواند برای هر تصویر بگوید؟ تصاویری را آماده نمایید و درباره آنها و شباهت‌هاشان صحبت کنید و از کودک مشارکت بخواهید.
مهارت‌های زبانی (درک و بیان)	هر کلمه را به صورت بخش بخش بیان کند. صدای اول و یا آخر کلمه‌ها را تشخیص دهد. کلمه‌ای که صداهای آن به صورت جدا جدا بیان می‌شود را بازگو می‌کند.	به کودک بگویید: این کلمه‌ها معنی ندارند. آنها رو جدا جدا بگو. در مقابل کودک سه تصویر قرار دهید و از او بخواهید تصویری که صدای اول آن «س» است را نشان دهد و یا صدای آخر آن «ب» است را نشان دهد. صدای کلمه را جدا جدا بیان کنید و از کودک بخواهید کلمه مورد نظر را بسازد و بیان کند.
مهارت‌های پیش نیاز خواندن	داستانی مشابه داستان‌های خوانده شده، تعریف می‌کند. بر اساس تصاویر یا بخشی از داستان که برایش خوانده شده، آن را کامل می‌کند.	تصاویری را در اختیار کودک قرار دهید تا برای آنها داستان مشابه داستان شما بگوید. اتفاق‌های داستان را با هیجان بخوانید و در نقطه اوج داستان از او بخواهید «فکر می‌کنی چی میشه؟»
مهارت‌های پیش نیاز ریاضی و محاسبه کردن	مسائل ریاضی مربوط به تفاوت یا شباهت مجموعه‌ها را حل می‌کند. اشیا را بر حسب شکل و اندازه جور و یا توصیف می‌کند. اشیا را بر حسب طول ها، وزن ها و ارتفاع‌های متفاوت مرتب می‌کند. با استفاده از اشیا الگوهای عددی را انجام می‌دهد. مفهوم زمان را درک می‌کند.	از تصاویری استفاده کنید که مجموعه‌های با تعداد مساوی و یک مجموعه غیر از آن موجود باشد و از او بخواهید مجموعه‌هایی را که تعدادشان مثل هم است را رنگ آبی کند و اونایی که متفاوت هستند را قرمز کند. جعبه‌ای در اختیار کودک قرار دهید و انواع مهره‌ها در شکل‌های و اندازه‌های مختلف را در آن بریزید. از کودک بخواهید مهره‌ها را بر حسب تفاوت و شباهت از هم جدا کنند. تعدادی اشیا در اختیار کودک قرار دهید و از او بخواهید آنها را بر حسب طول ها، ارتفاع ها و وزن‌های مختلف بچیند. با ضربه زدن به کف دست‌ها و به صورت بازی از کودک بخواهید الگویی را ادامه دهد. با اجرای نمایش، شعر، داستان، فیلم و تصاویر مفاهیم زمان را به کودک معرفی نمایید.
مهارت‌های اجتماعی	در بازی‌های گروهی شرکت می‌کند. در بازی نوبت را رعایت می‌کند. وقتی کار اشتباهی را انجام می‌دهد احساس پشیمانی خود را ابراز می‌کند.	کودکان را به گروه‌های ۲ یا ۳ نفره تقسیم نمایید تا بازی‌هایی مانند آفتاب مهتاب و یا وسطی را انجام دهند. بازی توپ در سبد را تدارک ببینید و از کودکان بخواهید با رعایت نوبت بازی کنند. اگر کودکی کار اشتباهی در کلاس انجام می‌دهد، چگونگی نشان دادن احساس ناراحتی، شرم و عذرخواهی را به او آموزش دهید.

* جهت کسب اطلاعات بیشتر به کتاب مذکور مراجعه کنید.

ویژگی‌های طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی

- طرح شناسایی و مداخله زود هنگام نوآموزان دیرآموز در دوره پیش دبستانی لازم و ضروری است.
- دستورالعمل ارائه شده، اطلاعات مناسب و کافی را برای اجرای طرح در اختیار مجریان قرار می‌دهد.
- پرسشنامه شامل اطلاعات مورد نیاز در زمینه پیشینه رشدی، رفتاری، آموزشی و خانوادگی است.
- محتوای آماده شده با اهداف پیش بینی شده در این طرح متناسب است.
- از اطلاعات مصاحبه با والدین برای تعیین سطح نوآموزان دیرآموز در اجرای طرح استفاده شده است.
- مهارت‌های در نظر گرفته شده برای تعیین سطح متناسب با ویژگی‌ها و رشد ذهنی نوآموزان دیرآموز است.
- ملاک ارزیابی تعیین شده در گزارش توصیفی عملکرد نوآموز، مناسب است.
- مولفه‌های در نظر گرفته شده، برای تعیین سطح هر مهارت، کاربردی و دارای قابلیت اجرا می‌باشد.
- مداخله‌های پیشنهادی متناسب با سن و رشد ذهنی نوآموزان دیرآموز است.
- مداخله‌های پیشنهادی برای هر مهارت، کاربردی و قابل اجرا در محیط زندگی نوآموز می‌باشد.
- ارتباط و پیوستگی بین تعیین سطح مهارت‌ها و مولفه‌های مربوطه با مداخله‌های پیشنهادی وجود دارد.
- در این کتاب اطلاعات جامعی در زمینه راهبردها و اصول آموزشی نوآموزان دیرآموز آمده است.

بحث و نتیجه گیری

دانش آموزان با عملکرد هوشی مرزی، از جمله کودکانی هستند که به دلیل مشکلات هوشی، در یادگیری و تحصیل دچار مشکل می‌باشند. این دسته از دانش آموزان مشکلی در حوزه رفتارهای سازشی مانند برقراری ارتباط یا رفتارهای اجتماعی ندارند ولی مشکل اصلی آنها در زمینه‌های تحصیلی است. این دانش آموزان بیش از سایر افراد در معرض کم‌توانی تحصیلی مزمن، غیبت از

مدرسه، تکرار پایه، ترک تحصیل و یا اخراج از مدرسه قرار دارند (۲۹). توجه به تفاوت‌های فردی، میزان و سرعت یادگیری کودکان در برنامه‌های آموزشی هر دوره‌ای مهم است و در مراحل حساس رشد کودک از جمله مرحله پیش دبستانی، الزام و سودمندی بیشتری دارد و ضرورت ارزیابی دقیق و مداخله‌های زود هنگام آموزشی و توان بخشی در مورد برخی از کودکان که به عنوان نوآموزان دیرآموز شناخته می‌شوند، بیشتر مشخص می‌کند (۱). از این رو، مداخلات منجر به بهبود توانایی‌های شناختی آنها، لزوم و ضرورت بیشتری پیدا می‌کند. بر این اساس پژوهش حاضر برنامه‌های مداخله زود هنگام آموزشی و توان بخشی برای نوآموزان دیرآموز در دوره پیش دبستانی براساس طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی ایران و عملکرد کودکان دیرآموز، در حیطه‌های مختلف مهارتی مورد بررسی قرار گرفت. همچنین اصول آموزش و توان بخشی افراد دیرآموز و راهبردهای عملی برای آموزش دانش آموزان دیرآموز و راه‌های تعامل و جلب مشارکت خانواده‌های نوآموزان دیرآموز مطالعه و بررسی گردید.

با توجه به این که دانش آموزان دیرآموز همیشه پایین‌تر از توان بالقوه خود عمل می‌کنند و در ظاهر مشخصات بالینی خاصی ندارند که آنها را از دیگر کودکان متمایز سازد، بنابراین نباید فقط به نتایج آزمون‌های هوشی در برنامه ریزی آموزشی برای این افراد اکتفا کرد. بلکه باید ارزیابی همه جانبه مستمر و پویا، از همه کنش‌وریه‌های فرد به عمل آید تا سطح تحول او تشخیص داده شود. توانایی‌ها و ضعف‌های فرد شناسایی گردد و از نتایج این ارزیابی در برنامه ریزی آموزشی و توان بخشی این کودکان استفاده شود. در آموزش کودکان دیرآموز همواره باید سه اصل درگیری والدین، آموزش فردی شده، و ارزیابی مستمر را در نظر داشت این کودکان هر چند که ممکن است در مهارت‌های تحصیلی مانند خواندن، نوشتن و ریاضیات در کلاس درس با مشکلاتی مواجه باشند ولی در به کارگیری این مهارت‌ها در موقعیت‌های عملی و اجتماعی با مشکلی رو به رو نمی‌شوند (۲).

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد، برنامه‌های طرح مداخله زود هنگام سازمان آموزش و پرورش استثنایی

برای نوآموزان دوره پیش دبستانی دیرآموز، فعالیت‌ها و تجربه‌هایی را شامل می‌شود که به رشد کودک کمک می‌نماید. مداخله‌های زودهنگام آموزشی و توان بخشی در این دوره، نقش و اهمیت فراوانی در فراهم آوردن زمینه‌های رشد، زمینه‌های تحصیلی، افزایش اعتماد به نفس، عدم احساس ناکامی، کسب استقلال و آماده‌سازی کودکان برای ورود به مدارس عادی دارد. لازم به یادآوری است که نتایج به دست آمده از این پژوهش با نتایج سایر پژوهشگران و درمانگران در رابطه با مداخله‌های آموزشی و توان بخشی کودکان انجام داده‌اند از جمله: کاکوجویباری، گنجی و صمدی فر (۳۰) با بررسی خود نشان دادند، مداخله‌های زودهنگام با موفقیت تحصیلی دانش آموزان ارتباط معنادار دارد و موجب پیشرفت تحصیلی آنها می‌شود؛ قاسمیان، غضنفری، کیانی و دازمیری (۳۱) از ارزش‌های تشخیصی و مداخله به هنگام این است که علاوه بر این که موقعیتی بهتر برای برنامه‌های مداخله‌ی زودهنگام به وجود می‌آورد، می‌تواند پایه‌ای برای شکل گیری هویت بوده، تجربیات موفق تحصیلی آینده را برای کودکان در معرض خطر ایجاد نماید. در ضمن تشخیص به موقع می‌تواند جلوی مشکلات ثانویه را نیز بگیرد. علاوه بر آن با نتایج وکیلی زاده و همکاران (۱۱)؛ قوبدل و همکاران (۱۲)؛ جدیدی و همکاران (۱۳)؛ مطابقت دارد.

در تبیین نتایج بالا می‌توان گفت آموزش و پرورش در دوره پیش دبستانی برای رشد کلی و همه جانبه کودکان با هوش مرزی بسیار اهمیت دارد. و با توجه به توانایی‌ها و نیازهای متفاوت این دسته از نوآموزان، تشخیص و آموزش به موقع آن‌ها باعث کاهش بسیاری از مشکل‌ها و عوارض ناشی از این تأخیر رشدی می‌گردد. و باید یادآور شد، علاوه بر این در برنامه‌های آموزشی پیش دبستانی، باید از هر موقعیتی برای پیشرفت و توسعه مهارت‌های زبانی، اجتماعی و پیش نیازهای مهارت‌های تحصیلی مانند: خواندن، نوشتن و ریاضی کودکان استفاده شود تا زمینه‌ای مستحکم برای فهم مطالبی که در آینده تحت عنوان مفاهیم ریاضی، علوم و... می‌خوانند، به وجود آید. همچنین بهتر آن است در توجه به کیفیت آموزش و پرورش پیش دبستانی در مورد کودکان دیرآموز، با پرهیز از رفتارهای سطحی و نیز آموزش‌های مستقیم و

کلاسیک، به آموزش‌های غیرمستقیم و موثر بپردازیم. از ویژگی‌های پژوهش حاضر، این است که طرح مداخله زودهنگام یک طرح بسیار خوب و به موقع برای نوآموزان دیرآموز می‌باشد و اکثر والدین از این طرح استقبال نمودند و نوآموزان هم پیشرفت خوبی در کلیه مهارت‌ها و تمرینات مذکور، پیدا کردند. از محدودیت‌های این طرح؛ مدت زمان ارزیابی اولیه، پایانی و مدت زمان اجرای آموزش مهارت‌ها برای نوآموزان دیرآموز، کمتر بود. در مدت زمان ۲۰ الی ۲۵ جلسه طرح مذکور، در طول سه ماهه تابستان به اتمام نمی‌رسد. همچنین در دفترچه تعیین سطح مهارت‌های پایه، یک سری سوالات سطحی و آسان وجود دارد و لازم به اجرای آنها نمی‌باشد و یک سری سوالات به خصوص در مهارت زبانی و آگاهی واج شناختی بسیار سخت و در سطح این کودکان نمی‌باشد که اکثر نوآموزان از عهده انجام آنها بر نمی‌آیند.

از آنجا که هدف آموزش و پرورش استثنایی از مداخلات آموزشی و توان بخشی برای نوآموزان دیرآموز رشد همه جانبه آن‌ها است، پیشنهاد می‌شود، تلاش شود با توجه به توانمندی‌های دانش آموزان برای افراد دیرآموز موقعیت‌های موفقیت آمیز فراهم شود تا به احساس خود ارزشمندی برسند و در نتیجه به اعتماد به نفس دست یابند. پیشنهاد دیگر این که درباره رغبت‌ها، علایق و نگرانی‌های این افراد در مدرسه صحبت شود و سعی شود این افراد را برای دنیای واقعی آماده کنند و آنها را همان‌گونه که هست، بپذیرد. پیشنهاد سوم این است که، علاوه بر این در برنامه‌های آموزشی پیش دبستانی، باید از هر موقعیتی برای پیشرفت و توسعه مهارت‌های زبانی، اجتماعی و پیش نیازهای مهارت‌های تحصیلی از جمله: خواندن، نوشتن و ریاضی کودکان استفاده شود تا زمینه‌ای مستحکم برای فهم مطالبی که در آینده تحت عنوان مفاهیم ریاضی، علوم و... می‌خوانند، به وجود آید. به علاوه، پیشنهاد می‌شود در اولویت بندی مهارت‌ها به نظر پژوهشگران، بهتر است مهارت‌های اجتماعی در اولویت سوم و یا چهارم قرار بگیرد. در نهایت جهت همکاری بیشتر والدین با طرح مذکور باید انگیزه و راهکار مناسب از سوی سازمان در نظر گرفته شود.

References

1. Associate Planning and Rehabilitation. Exceptional and Rehabilitative Early intervention children with General Learning Disorders (Slow learners). Tehran: Exceptional Education Organization; 2018. [Persian].
2. Sif-Naraghi M, Farighi S. The study of the interaction of parents, teachers, students, and late-learners and their relationship with late school drop-outs in ordinary schools. *Journal of exceptional education*. 2014; 13 (5): 14-23. [Persian].
3. Dasaradhi K, Sri Raja Rajeswari Ch, Badarinath PVS, Greguson LA, Olinger ES. 30 methods to improve learning capability in slow learners. *International Journal of English Language, Literature and Humanities*. 570-556 :(2)4 ;2016.
4. Abbas-ali H. Punctual Students: Features and Strategies. [Persian].
5. Suranjana R, Ujjani R, Manas Kanti R. Peer tutoring as a remedial measure for slow learners in a medical school. *Journal of Krishna Institute of Medical Sciences University*. 134-130 :1(4) ;2015.
6. Curriculum planning group for children and students with special learning and behavioral problems. *Teachers' Guide for Novice Students*. Exceptional Education Organization. 2017, pp: 1-20. [Persian].
7. Krishnakumar P, Geeta M.G, palat R. Effectiveness of individualized education program of slow learners. *Indian: Journal of pediatrics*. 2006; 73-(Feb).
8. Wettasing M, Mazlan H. Investigating the efficacy of the use of ICT for slow learners: case studies in Singapore primary. *Schools, conference ICL*. 2007; 26-28.
9. Farighi S. Graduate students in inclusive education. Tehran: Adiban roz Publishers; 2017, pp: 28-83. [Persian].
10. Shokoohi-Yekta M, Parand A. Psychology and Education of Exceptional Children. Tehran: Tabib publishing, Teymorzade Publishers, 2010, pp: 58-63. [Persian].
11. Vakilizadeh N, Abedi A, Mohseni Ezhivieh AR, Pishghadam E. [Effectiveness of family-based early intervention on the degree of joint attention (responding) of the children with autism spectrum disorder: A single -subject study (Persian)]. *Journal of Rehabilitation*. 2016; 17(1):42- 53.
12. Ghavidel F, Shaf'ee N, Prizadi H. Comparing the Effect of Early and Late Interventions on Social Development in Students with Hearing Loss. *Journal of Exceptional Children*. 2015; 14(1):65-75. [Persian].
13. Jadidi Feighan M, Faramarzi S, Abedi A, Jamali S, Jadidi Feighan M. Effectiveness of Early Educational Interventions on Sense of Number in Preschoolers. *Knowledge & Research in Applied Psychology Vol 15*. 2014; 56(2): 78-85.
14. PingHe, ChaoGuo, YananLuo, J.M. IanSalas, GongChen, XiaoyingZheng. Trends in Rehabilitation Services Use in Chinese Children and Adolescents with Intellectual Disabilities: 2007–2013. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*. 2017. 98, 12, 2408-2415.
15. Guralnick M.J. The effectiveness of early intervention. Baltimore: Brookes; 1997.
16. Hanson M.J. (Ed.). A typical infant development (2nd Ed). Austin, TX: pro-Ed, 1996.
17. Kirk S.A, Gallagher J.J, Anastasiow N.J. Educating Exceptional Children. Ganji M, Ganji H. [Persian translator]. Tehran: Savalan Publishers; 2000, pp: 72-73.
18. Christina Felfe CH, Lalive R. Does early child care affect children's development? *Journal of Public Economics*. 2018; 159, 33–53.
19. Pesova B, Sivevska D, Runceva J. Early Intervention and Prevention of Students with Specific Learning Disabilities. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*. LUMEN 2014; 149, 701 – 708.
20. Pears KC, Kim HK, Fisher PA, Yoerger K. Increasing pre-kindergarten early literacy skills in children with developmental disabilities and delays. *Journal of School Psychology*. 2016 Aug 1;57:15-27.
21. Rais F. Human development, psychology of birth to death. Foroghan M. [Persian translator]. First edition. Tehran: Arjmand Publisher; 2001.
22. Kazemi Y, ghayomi Z, kazemi SH. Foot to my babys foot. Esfahan: Isfahan University of medical sciences. Kalame Hagh Publisher. [Persian].
23. www.leadfrog.com .
24. Shaw S, Grimes D, Bulman J. Educating slow learner: Are charter the last, Best Hope for their educational success? *The Charter Schools Resource Journal*, 2005.
25. Lorman T, Depler J, Harvi D. Inclusive Education: A peractical Guide to supporting learners with various Abilitie. Beh-Pajooch A, Abbas-ali H. [Persian translator]. Tehran: university of Tehran; 2005.
26. Beh-Pajooch A. Family and Children with special needs. Tehran: Avaye Noor Publisher, 2012, pp: 1-46. [Persian].
27. Beh-Pajooch A. What are the slow learner children and what do their parents do? *Peyvand Magazine*. 398:4-8. [Persian].
28. Jankowska A, Bogdanowicz M, Shaw SR. Strategies of memorization and their influence on the learning process among individuals with borderline intellectual functioning. *Acta Neuropsychol*. 2012; 10(2): 271-90.
29. Lerner J. Learning disabilities, theories, diagnosis and teaching strategies. Danesh E, [Persian translator]. Tehran: Shahid beheshti publisher; 2005, pp: 456.
30. Kakojoibari A, Ganji M, Samadi-far J. Relationship between Early Interventions and the Academic Success of Students Hearing Impairment. *Research on Exceptional Children*, 2010, Vol.9, No. 4, 357-366.
31. Ghasemyan M, Ghazanfari S, Kyani M, Ghasemyan M. Early diagnosis and intervention in identification of preschoolers with learning disabilities. *The first National Iranian Identity*